

GÜZEL ÖLME HAKKI

(Kemal SAYAR)

[00:00:08]

- B.K. POLJAK: Sizi burada ağırlamak hakikaten çok kıymetli. Bunu bütün ekip adına söylüyorum. Burada olduğunuz ve cömertçe zamanınızı ayırdığınız için teşekkür ediyoruz. Evet ölüm diyoruz, yas diyoruz. Bu konular çok önemli. Yası ve ölümü yaşamlarımızın diğer parçaları gibi kucaklayabilmek, farkındalıkla ağırlayabilmek çok hayati konular. Çünkü aslında her ne kadar ölümden konuşuyor olsak da, ölüme nasıl baktığımız, yaşamı nasıl yaşadığımızla ilgili. Ben sizi ve çalışmalarınızı yakinen takip ediyorum. Ve biliyorum ki ölüm ve yas etrafında alışlagelmiş sohbeti değiştiriyorsunuz hocam. Ve kalplerimize böyle çok daha yakından gelen, özellikle bana daha farklı bir yaklaşımla konulara bakıyorsunuz. Çok sağ olun. Eminim bugünkü konuşmanızda da hem şu anda bizimle olan hem de daha sonra YouTube'dan seyredebilecek katılımcılar için bambaşka kapılar açacaksınız. Tekrar hoş geldiniz diyorum. Evet, bugün “güzel ölme hakkı” diyeceksiniz sanırım.

[00:01:26]

- Kemal SAYAR: Evet, çok teşekkür ederim davetiniz için Berna Hanım ve bizi izleyen değerli dostlarımıza burada oldukları için teşekkür ederim. Şimdi ben tıp fakültesi mezunuyum, tıp doktoruyum. Aynı zamanda psikiyatri uzmanıyım. Ve hayatın değişik safhalarında, eğitimimin de değişik safhalarında, ölüm döşeginde diyebileceğimiz hastalarla temasım oluyor. Hastalarımızla temasım oluyor. Bu gerek konsültasyon psikiyatrisi denen yani bizden yardım istenen diğer branşların yardım istediği durumlarda onlarla gidip konuşmak gerekse ileri evre kanser hastalarının psikiyatrik yardım için bize talepte bulunduğu zaman onlarla konuşmak şeklinde olabiliyor. Yahut yoğun bakım ünitelerinde bazen psikiyatri konsültasyonunu şu gerekçeyle istiyorlar, tuhaf ama şu gerekçeyle istiyorlar. Yani biz bu hastamızı işte üç aydır, altı aydır yaşama destek ünitesinde tutuyoruz. Artık alabilir miyiz, almalı mıyız? Bu tartışma için bile bizi çağırdıkları oluyor. Hatta bazı branşlar, ben Marmara Üniversitesi'ndeki asistanlık yıllarımda hatırlıyorum, bazı ufak tefek gerilimlere yol açardı meslektaşlar arasında, ölüm haberini vermek için bizi çağırıyorlardı.

[00:03:00]

- Yani kendileri doğrudan ölümü aileye haber vermek istemiyorlardı ve psikiyatrist yardımıyla ancak biz bu haberi verebiliriz diye düşünebiliyorlardı. Şimdi hastanelerde özellikle COVID sürecinde yaşadığımız çok enteresan bir şey var. Daha önce de yaşıyorduk bunu fakat COVID sürecinde bu çok daha ağırlaştı. İnsanlar sevdiklerine veda edemeden vefat ediyorlar. Geride kalanlar son bir söz söyleyememenin, güzelce vedalaşamamanın, dokunamamanın, hatta ilk döneminde bu Covid pandemisinin cenazelere dahi alınmıyorlardı. Çok böyle tamamlanmamış bir iş bırakıyor insanların içinde. **Çünkü yas biraz da duyguların ifade edilebilmesiyle, helalleşebilmekle, güzel sözler söyleyebilmekle, sevdiğini söyleyebilmekle tamamlanabilen bir şey. Sevdiğini toprağa verebilmekle tamamlanabilecek bir şey. Bu sözler söylenmediği zaman sevdiğimizi tam manasıyla toprağa vermiş olmuyoruz aslında.** Zihnimizin bir köşesinde hala onu ölmemişcesine yaşıtıyoruz ve bu gerçeğe tam manasıyla başa çıkamadığımız için de yasin o doğal süreçlerini maalesef yaşayamıyoruz.

[00:04:40]

- Tıp, ölmeyi bana sorarsanız “müstekreh” diye bir kelime var Osmanlıca. Tiksinti uyandıran demek.
- B.K. POLJAK: İlk defa alıyorum kelimeyi.
- Kemal SAYAR: Tiksinti uyandıran bir süreç olarak tanımlıyor. Yani tıp ölümü hayattan kovmak istiyor. Burada temel bir problem var modern tıpla ilgili. Ölümle barışmıyor. Ölümün insan varoluşuna ekleyebileceği yeni kavrayışlar, yeni anlayışlar, yeni farkındalıklar olduğunu kabul etmiyor. Ölümü bir mağlubiyet gibi telakki ederek bize böyle

sunuyor. Modern tıbbın en temel hatalarından bir tanesi olduğunu düşünüyorum. **Ölüm savaşılacak bir şey değildir. Yeri geldiğinde kabul edilecek ve kolayca geçişi sağlamak için yardım alacağımız bir süreçtir. Kimilerine göre yokluktur, kimilerine göre hayatın başka bir boyutta, daha manevi bir boyutta var olmasıdır.** Ki bizim geleneksel kültürümüze baktığımız zaman. Yunus Emre'ye Mevlana'ya baktığımız zaman hep ten ölümünden bahsederler. Ten ölür ama can kalır. Ölürsen hayvan ölür, canlar ölesi değil diyor Yunus. Yani insanın hayvan olan bedeni, beden ölür diyor. Can dediğimiziz, spirit dediğimiziz, ruh dediğimiziz şey yaşamaya devam eder.

[00:06:10]

- Bu pek çok kadim medeniyette zaten böyledir. Ama tıp biraz Modern pozitivizm üzerine kurulu, görmediğine inanmama üzerine kurulu modern tıp. Dolayısıyla ölümü toplam bir karanlık, artık içinde hiçbir şeyin var olmadığı bir yokluk hali olarak tanımladığı için de oradan mağlubiyete kolayca kapı aralıyor ve onu savaşılacak bir durum olarak görüyor.
- B.K. POLJAK: Dilimizde de böyle değil mi hocam? Hep savaş var değil mi? Dilimizde ölümle savaşmak, kanserle savaşmak, hastalıklarla savaşmak.
- Kemal SAYAR: Tabii. Hep savaş metaforları vardır. Çok iyi gerçekten dikkati çektiniz. Hastalıklarla savaştan bahsedilir. Covid'de de hep savaş sözcükleri kullanıldı. Dikkat ettiyseniz. Tıp da ilginç bir şekilde savaş metaforları çok fazla ödünç alınmıştır. Şimdi güzel ölme hakkı dediğimiz zaman neyi kastediyoruz? Tıpkı doğa gibi ölümün de tilsiminin bozulduğu bir süreçten geçiyoruz aslında. Aslında ölüm insanların ailede birbiriyle bir araya geldiği, konuştuğu, vedalaştığı. Kucaklaştığı, hesaplaştığı, helalleştirdiği bir süreç değil.

[00:07:41]

- Soğuk hastane koridorlarında yalnız başına katlanılması gereken bir şey haline gelmiştir. Buna ölümün sekülerizasyonu diyoruz. Ölüm manevi bir geçiş olarak değerlendirilmiyor artık. Ruhların bakımı yerine, ruhlara bakmak yerine artık şöyle bir tabir kullanacağım. "Hayata yıllar ekleme uğraşı." **"Yıllara hayat ekleme uğraşı yerine hayata yıllar ekleme uğraşı."** Yıllara hayat ekleyen bir tasavvur yaşadığımız hayatı canlı canlı diri bir şekilde yaşamamızı beraberinde getirir. Ama hayata yıllar ekleme sadece istatistik sayıyı artırmaktır. O hayat yaşanmıyorsa ona yıllar eklemenin bir kıymeti yoktur. Bir ölüm döşeginde kimin yer aldığına bir bakın. Ölüm döşeginde artık rahip ve imamlar yok. Daha onların yerine doktor ve hemşeriler var, hastane idarecileri var, yaşam destek üniteleri var değil mi? Bir mesleklerin de yer değiştirdiğini görüyoruz. Aile üyelerinin neredeyse ölüm döşeginde görünmez hale gelmiş oluyor. Ölüm bu zihniyete göre artık def edilmesi gereken bir bela haline geliyor.

[00:09:04]

- Başka bir varoluşa açılan bir kapı değil, def edilmesi gereken bir bela olarak görüyor. John Webster diye bir şairin, *"ölümün binlerce kapısı var insanlar çekip gidebilsin diye"* diye bir şiiri var. Şimdi biz ölümün kapılarını kapatıyoruz. Sadece bir tane kapıdan geçişe izin veriyoruz. Bu da hakikaten insan hayatını bir yandan fakirleştiren bir şey. Şimdi bir istatistik vereceğim size. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki insanların yüzde sekseni ve İngilizlerin üçte ikisi modern hastanelerde can veriyor. Ölüm gibi ölüm sonrası hizmetler de giderek sekülerleşiyor ve cenaze törenleri öte aleme göçen kişinin ruhuna dua edildiği, onun ruhuyla en azından bir bağ kurulduğu bir tören olmaktan çıkarak, mesela çok ilginç bir değişim bu, onu anlatan, onunla ilgili anıları paylaşan, bir tür anma merasimine dönüşüyor. Ben tabii buna hiç tanık olmadım. Sizler belki yurt dışında yaşayan arkadaşlarımız, dostlarımız tanık oluyorsunuz.

[00:10:24]

- Biz filmlerde görüyoruz sadece. Yani insanı anlatan, onunla ilgili hatta bazen esprili konuşmalar yapan, öte aleme göçen kişinin nasıl iyi bir insan olduğunu zikreden konuşmalarla insanlar anılmaya başlıyor. Aslında geleneksel kültürde ne söylenir? Müteveffa kişinin, vefat etmiş kişinin günah ve taksiratının affedilmesi için dilekte bulunulur. Onun öbür alemde rahat etmesi için tazarru ve niyazda bulunulur. Oysa burada daha çok anma ve sanki onu güzel hatırlamak yetiyor gibi görünüyor. Yani ölümden sonrasında ilgili süreçler de değişti. Ona dikkat çekmek istiyorum.
- B.K. POLJAK: Bu aslında bir yansıma hocam değil mi konuştuğumuz şey? Yani şimdi tıp diyoruz. Konuştuğumuz çok derin bir şey aslında söylediğiniz bir şey. Yani ona dikkat çekmek istiyorum. Tıp diyoruz tıp bir şeyin yansıması. Ölüm sırasındaki uygulamalar diyoruz o bir şeyin yansıması. Yani çok başka bir şeyin aslında yaşamlardan çıkmış olmasından konuşuyoruz aslında.

[00:11:39]

- Kemal SAYAR: Tabii tabii. Maneviyatın aslında hayattan kovulması ve hayatın sadece bu dünyadan, bugünden ibaret sayılmasından bahsetmiş oluyoruz. Krematoriumlarda insanlar yakılmaya başlandı. Batı dünyasında çok yaygın bir uygulama bu. Bu da mesela çok acayip bir şey. Artık toprak bile, toprakla buluşmak bile çok görülüyor. Aslında toprakla buluşmak, sevdiğimizi bir toprak parçasına gömmek ve onun orada yattığını düşünmek bize teselli veren bir şey.
- B.K. POLJAK: Bunun biraz maddi sebebi de var hocam biliyor musunuz? Burada ben denk geldiğim için söyleyeyim.
- Kemal SAYAR: Daha pahalı, değil mi?
- B.K. POLJAK: Cenazeler çok pahalı. Yani toprağa vererek bir gömülme işlemi hakikaten insanların on binlerce dolarına mal oluyor. Yakılma işlemi üçte biri fiyatına. Dolayısıyla insanlar gerçekten ticari sebeplerle daha çok yani kendi bütçeleri sebebiyle daha doğrusu yakılmayı tercih ediyorlar, yakmayı tercih ediyorlar. Gerçekten durum bu.
- Kemal SAYAR: Yani bizim hakikaten o bakımdan İstanbul'da belki ufak tefek problemler olabilir ama Anadolu'da bu konuda hiçbir problem olmadığını söyleyebiliriz.

[00:12:57]

- Hatta belediyeler neredeyse. Yerel belediyeler taziye evleri kuruyorlar. Daha dün iki gün önce Maraş'taydım. Taziye evleri var mesela. Halkı taziye evlerini kabul ettiği ve orada ikramların yerel yönetimler tarafından yapıldığı yerler var. Urfa'da taziye evi geleneği çok yaygındır. Bizim kendimize özgü kuvvetli yas geleneklerimiz var. Aslında bu yas gelenekleri ölümün hazmedilmesine yardım ediyor. Devam edeyim. Yani artık vefat eden kişiye ihtimamın yerine bir bellek söylemi diyeceğimiz bir şey alıyor. Seni asla unutmayacağız şeklinde. Aslında çağdaş yas kuramı ve terapisi de biraz bu zeminde yükselmiş oluyor. Philippe Arie, ünlü bir Fransız sosyal tarihçi, çocukluk üzerine ve ölümün tarihi üzerine çok enfes çalışmaları var. Onun dikkatimizi çektiği bir şey var. Diyor ki, *"ölmek modern zamanla beraber çirkin ve pis bir şey haline geldi. Dolayısıyla biz onu çirkin ve pis telakki ettiğimiz için de ona tahammülümüz kalmadı. Ölümün gözlerden uzak ve tecrit edilmiş yerlerde gerçekleşmesi gerekiyor"* diyor Arie.

[00:14:31]

- O yüzden işte hastanelerin soğuk koridorlarında ölü kişiyi yalıtarak ölüm gerçekleşiyor. Şimdi ondan bir alıntı yapacağım izninizle. Diyor ki *“duyularımız artık 19. yüzyılın başlarında acı ve hastalıkla birlikte günlük hayatın parçası olarak düşünülen görüntülere ve kokulara tahammül edemiyor. Fizyolojik etkiler günlük yaşamdan aseptik hijyen, tıp ve ahlak dünyasına kaydı. Bu dünyanın mükemmel tezahürü ise hücre disiplininin hüküm sürdüğü hastanedir. Her zaman itiraf edilmese de hastane ailelere ne dünyanın ne de kendilerinin dayanabildiği uygunsuz hastaları saklayabilecekleri bir ortam sunar. Hastane tek başına bir ölüm mekânı haline gelmiştir.”* Yani hastanenin işlevlerini Arie bir de ölüm mekânı haline gelmesini, ailenin artık evin içinde tahammül edemediği ölüm hadisesini adeta hastaneye havale ederek onu daha katlanılır kılma işlevini de eklemiş oluyor. Geçmiş çağlarda aslında ölüm saati, ecel saati gelene dek yatak başında sevdikler toplanır ve insanların vedalaşmasına izin verilirdi.

[00:15:57]

- Ölüm döşeğindeki insanlardan bu asla esirgenmezdi ve bu kişi de aslında bu haktan kolay kolay feragat etmezdi. Çünkü bu son paylaşım hem kendisi için hem aile fertleri için son bir teselli olurdu. Yaşanmış olan acıların bir tesellisi olurdu. Aslında çoğu insan için bu son paylaşım bir anlamda da Tanrı'nın ve ölümden sonraki hayatın var olduğuna dair bir umut kaynağı olurdu. Dolayısıyla ölüme sabredebilmeyi, ölüme tahammül edebilmeyi biraz kolaylaştırırdı. İşte bu süreçlerle beraber, bu gelişmelerle beraber bir şey daha oluyor. İnsan ölümünden veya öleceğinden habersiz olarak ölmeye başlıyor. Modernlik öncesinde insanın öleceğini bilmesi gayet doğal bir şeydi. Hatta ben kaç tane insanın hikayesini dinlemişimdir. Kefen parası biriktiriyorum. İşte şu vakte kadar öleceğimi tahmin ediyorum. Ölüme hazırım diyen pek çok insan dinlemişimdir. Anadolu bilgeliğinde bu vardır. Ölümlü kabullenmek, ölümlü beraber yaşamak, ölüm düşüncesiyle barışık yaşayabilmek hali Anadolu bilgeliğinde zaten vardır.

[00:17:25]

- Oysa şimdi hastaneye yerleştirdiğimiz insanın mesela ileri evre kanser hastası olduğunu eğer çok kuvvetli semptomları yoksa bile onları söylemekten imtina ediyoruz, geri duruyoruz. Sanki ölümü söylemek o insana daha kötü gelecekmiş gibi düşünüyoruz. Ve bir insanın aslında bana sorarsanız öleceğini bilmeye hakkı vardır. **Çünkü o hak ona insanlarla vedalaşma, kūs olduklarıyla barışma, son duasını yapma, eğer inanıyorsa Tanrı'yla yeniden konuşma imkânı verecektir.** Bütün bunların insanlardan esirgenmesinin ben yanlış olduğunu düşünüyorum. Pek çok insan şöyle bir teselliye sığınıyor. İyi ki söylemedik. Öleceğini hiçbir zaman hissetmedi. O acıyı yaşamadı. Bunun doğru bir teselli olmadığını düşünüyorum. Yaklaşan ölümü hissetmek, onunla ilgili muhasebeyi, iç sorgulamasını yapmak insan açısından daha doğru bir seçmiş gibi geliyor bana.
- B.K. POLJAK: Ruhun gelişimini durduruyoruz sanki orada değil mi? O kişinin ruhunu.
- Kemal SAYAR: Çok doğru. Çok doğru. İvan İliç'in Ölümü harikulade bir romandır. Ben bir Tolstoy hayranıyım. Onun en güzel kitaplarından birisidir İvan İliç'in Ölümü.

[00:18:57]

- Orada herkes numara yapar İvan İliç'in ölüm döşeğinde. O da der ki kendi kendine düşünür. *“Kendimi aldatmanın anlamı yok. Ölmekte olduğumu herkes görmüyor mu ve ben de görmüyorum muyum?”* İvan İliç'i en çok üzen şey aslında herkesin yalan söylemesiydi. Sanki ölmek üzere değilmiş de sadece hastaymış. Eğer sakın olursa ve tedavi görürse sanki her şey yoluna gidecekmiş gibi insanlar adeta rol yapıyorlardı. Oysa ne kadar uğraşırlarsa uğraşırlar durumun düzelmeyeceğini, ağrılarını dinmeyeceğini İvan İliç gayet biliyordu ve insanların ona doğruyu söylememesi onun canını daha çok acıtıyor. Evet. Temel yıllar önce 1992 yılında Hindistan'da bir sosyal psikiyatri sempozyumuna katılmıştım. Orada İngiliz bir

hoca, batı psikiyatrisinin iki büyük tabusu vardır demişti. Bunlardan birisi cinsellik, o yavaş yavaş açılıyor şu anda dedi. Ama bir tabu hiç değişmedi dedi, ölüm tabusu. Temel bir yasak. Neden?

[00:20:25]

- Ölüm hayatın dışına atılmak istenen, görmek istenmeyen bir şey. Bakın Türkiye'de ilginç bir tartışma olmuştu. Zincirlikuyu Mezarlığı'nın girişine bir ayet girişte asıldı veya yazıldı mezarlığın girişine. Ayette şudur. “Her canlı muhakkak bir gün ölümü tadacaktır.” Şimdi o kadar büyük bir patırtı gürültü koptu ki tam onun yazıldığı sıralarda o kapının hizmete girdiği sıralarda. Dedik ki bazı insanlar biz her gün bu yazıyı gördüğümüz zaman asabımız bozuluyor. Niçin bunu görmek zorundayız? Halbuki varoluşçu düşünürler hep bize şunu söylerler. **İnsan ölümün farkında olmazsa hayatı da doğru bir biçimde yaşayamaz.** Ölüm farkındalığını, meyvenin çekirdeğini içinde taşıması gibi içinde taşımayan bir insan hayatın da hakkını veremez. Biz sonsuza kadar yaşayacak varlıklar değiliz. Hepimiz ölüme doğru hızlı bir şekilde yol alıyoruz. Bu gerçekle yüzleşmek, dururken kafamızı kuma gömmek, ölümü tamamıyla inkâr etmek, onu görmezden gelmek insanı sadece kendini kandırması olabilir.

[00:21:53]

- Ernest Becker ünlü bir sosyolog vefat etmiş ünlü bir sosyolog. Onun çok temel bir eseri vardır. Kitabın adı The Denial of Death (Ölümün İnkârı). Türkçe'ye de çevrildi. Ön sözünü de ben yazdım. Hatta benim önerimle çevrildi. Yani çok önemli bir klasiktir. Orada Becker özetle şunu söyler. *“Batı uygarlığı tamamen ölümün inkâr edilmesi üzerine kuruludur”* der. *“Hep ölümden kaçmaya çalışırız”* der. Hatta Becker'in görüşlerinden yola çıkarak bazı psikologlar “Terror Management Theory” diye ölümle baş etmemizde bize rehberlik edecek bir psikolojik açıklama modeli de geliştirmişlerdir. Merak edenler Ernest Becker'la ilgili kitap okuma üşeniriz derlerse çok güzel belgeseli de var bunun. Bir 40 dakika 45 dakikalık onunla ilgili de o belgeseli de seyredebilirler. Endüstri sonrası toplumlara baktığımız zaman hayatı tehdit eden hastalıkların artık daha erken tanındığını görüyoruz. Yani kanser, AIDS veya kalp hastalığı gibi hayat sonlandırabilen hastalıklar tamamen yok edilmiş değil.

[00:23:21]

- Ama hayat uzuyor. Hayat uzayınca daha çok insan ölümcül bir hastalığın koynunda geçiyor zamanını. Ve bu da onlara ölümlülüğün ışığında nasıl yaşamak istediklerine dair bir düşünme payı bırakıyor. Yani ben bu hastalığın koynundayım, bu hastalığı yaşıyorum. Ölebilirim. Peki bu son yıllarımı nasıl geçirmeliyim? Ve insanlar yas ve bakım süreçlerini artık post materyal değerlerle yaşamayı yeğleyebiliyorlar. Yani maddecilik ötesi bir hayat tarzını tercih edebiliyorlar. Bu post materyal bakışla insanın ölüm süreçlerine bakış da bence değişiyor. **Ölüm artık bir tıbbi yetmezlik hali olarak değil, profesyonel tıbbi bakışı aşan ve merhametle ele alınması gereken bir süreçtir.** Nitekim Berna Hanım sizin ve arkadaşlarınızın yapmaya çalıştığı şeyin de bu olduğunu zannediyorum. Teknik bir süreçten bunu koparmak ve topluluk desteğiyle, şefkatle, merhametle eşlik edilecek bir süreç haline getirmek değil mi bunu?
- B.K. POLJAK: Evet.
- Kemal SAYAR: Yani mesela geleneksel İslam merasimlerine baktığınız zaman ve hatta Hindu merasimlerine baktığınız zaman kalanların duyguları o kadar önemli değil.

[00:24:55]

- Yani işte o Amerikan filmlerinde gördüğümüz çok iyiydi. Ben üzerimde çok büyük bir tesiri vardı. Bizi hep güldürürdü. Bu konuşmanın bir önemi yok. Daha ziyade kişinin gittiği yer, manevi menzili, nereye ulaşacağı, nereye ulaşmasını dilediğimiz önemli. Mesela taziye dileklerine baktığınız zaman sosyal medyada, Türkiye'de sık sık şu ifadeyi görürsünüz. “Makamı âli olsun”, “makamı yüce olsun”, “mekânı cennet olsun” gibi, “menzili mübarek

olsun" falan gibi. Daha çok bundan sonraki hayatıyla ilgili ölümden sonra bir hayat olduğu kabulüne dayanan dilek ve temenniler olur. Maddecilik ötesi yaklaşım insanların değer sistemlerini dikkate alan bir manevi bakım öneriyor ve ruhun bakımını yeniden öne çıkarıyor. Şimdi bizim tıp alanında bir problemimiz var. Bilgimiz arttıkça daha kibirli hale geliyoruz. Kibir her birimizin uğraşması gereken bir şey. Bütün mesleki uzmanlıklarda zaten o kibirle uğraşmamız gerekiyor da tıpta bu biraz daha fazla olabiliyor.

[00:26:16]

- Ben sıklıkla doktorların ölüm haberini veya ölmeye dair tahminlerini çok kaba biçimlerde verdiği tanık oldum.
- B.K. POLJAK: Hocam bununla ilgili ders var mı Türkiye'deki tıp fakültelerinde? Ya da olması düşünüyor mu?
- Kemal SAYAR: Deontolojide bunlar anlatılıyor aslında. Tıp eğitiminde de bunlar anlatılıyor. Şöyle söyleyeyim. Benim çok uzun zamandan beri dile getirmeye çalıştığım bir şeydir. Biz Marmara Üniversitesi'nde bunu tıp eğitimi ana bilim dalı arkadaşımızla görüşerek onun da yoğun ilgisiyle ve hatta önerisiyle benim bir konuşmamı dinlemişti. Onun üzerine o öneride bulundu. Çocuklarımızın, gençlerimizin birinci sınıf eğitimine sosyal bilimleri dahil etmeyi düşündük. Bu ne demek? Mesela felsefe, sosyal bilimler, antropoloji okuması çocukların. Mesela ben birinci sınıfta Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesinde çok ağır bir fizik, kimya, biyoloji okudum. Hadi biyolojiyi anlıyorum ama mesela neden organik kimya okuduğumuzu, neden bu kadar ağır bir organik kimya okuduğumuzu hiç anlayamadım.

[00:27:39]

- Neden ODTÜ'nün fizik kitabını bizim birinci sınıfta okuduğumuzu hiç anlayamadım. Bunların tıp eğitimine özel bir katkısı bence yok. Ama sosyal bilimlerin yaptığımız işin doğası üzerine düşünmemize çok büyük katkısı var.
- B.K. POLJAK: Kesinlikle.
- Kemal SAYAR: Bir örnek vereceğim size. Dördüncü sınıfta bir öğretmenimiz, bir hocamız. Kanseri konusunda uzman bir pediatrik onkolog hocamız. Bir gün sınıfa geldi. Çocuklar dedi bugün şöyle bir karar vermek zorunda kaldım. Sizinle bunu tartışmak istiyorum. Down sendromlu lösemisi olan bir hastamız var. Bu aile fakir. Yani bu sosyal güvenlik sisteminin de yeterince olmadığı yıllar yani neredeyse bir yıl önce. Ve bu aile bu çocuğun ilaçlarına bu kadar masraf edince diğer çocuğuyla ilgilenemiyor. Diğer çocuğu da sağlıklı. Onlara şunu söyledim. Bu çocuğumuz down sendromlu. Yaşasa yaşasa zaten 6-7 yıl daha yaşar. Dolayısıyla siz onun ilaçlarına harcadığınız parayı boş verin. Diğer çocuğunuza yatırım yapın.

[00:28:54]

- Diğer çocuğunuzu hayatta tutmaya çalışın gibi bir telkinde bulunmuş hoca. Biz dördüncü sınıf talebesiyiz. Sınıfta büyük bir uğultu koptu ve büyük bir tartışma başladı. Sınıf adeta hocayı çarmıha geldi. İstisnasız herkes. Tek tek herkes kalktı eleştirdi.
 - "Sizin böyle bir şey karar vermeye hakkınız yok."
 - "İnsanların hayatı üzerinde sizin son sözü söylemeye hakkınız yok."
 - "Kimin ölüp kimin yaşayacağına siz karar veremezsiniz."

tarzında çok yoğun bir eleştiri bombardımanına maruz kaldı hoca. Ve ben hatırlıyorum o halini hiç unutmuyorum. Böyle vurgun yemiş gibi sersem bir şekilde sınıftan çıktı. İşte bu kibirden bizim biraz kendimizi geri çekmemiz lazım. Biz bütün süreçleri ailelere seçenek olarak sunarız ve aileler eğer kişi kendisi seçemiyorsa aileler seçimi yapar. Biz insanların yerine asla karar veremeyiz. Ölüme karşı savaşı kaybedeceğimizi anladığımızda zamanlamayı mesela kontrol etmeye çalışır doktorlar veya son noktanın konacağı anı belirlemeye çalışırlar ve böylece aslında söz sahibi olması gereken hastanın ailesini ve hastanın kendisini bu haktan mahrum bırakabilirler.

[00:30:16]

- Yani nihai hedefin ölüme karşı zafer kazanmak olarak tanımlandığı bir disiplinde bu tür hallere rastlayabiliyoruz. Bence bilim insanının hedefi bilgiyi, bilgi aşkı için edinmek değil, çevresel zor koşulları aşmamıza yardımcı olacak bilgiyi edinmeye çalışmak ve kendimizin doğa üzerindeki gücümüzün sınırlı olduğunu kabullenmek.
- B.K. POLJAK: Evet biraz onunla ilgili konu. Ona da geliyor dayanıyor. Yani insan olarak sınırlılığımıza bir kabulümüzü vermek. Evet ben bir insanım. Bir limitlerim var.
- Kemal SAYAR: Evet bir tür bir şımarıklık bu. Yani bu tartışılıyor. Tıbbın kendi içinde de aslında. Bu şımarıklıktan bizim mücadele etmemiz lazım. Güzel bir kitap önereceğim. Çevrildi diye biliyorum. Başka kitapları çevrildi de. Atul Gawande “Being Mortal” adlı kitabında bunları söyler. Ben böyle bir solukta okumuştum. Çok etkilenmişim. “Tıp sadece sağlık ve hayatta kalmakla ilgili değildir” der. “Aynı zamanda iyilik hissimizle de ilgilidir.”

[00:31:41]

- Palyatif bakım ölmekte olan hastaların bakımıyla ilgili son yıllarda öne çıkan bir akım olarak bize şu can alıcı soruları sorduruyor. Hastalık gelip çattığında bunu ve olası sonuçlarını nasıl anlamalıyız? Korku ve ümitleriniz nedir? Neyi bırakmaya razısınız? Neyi tutmak istersiniz? İnsan olmak sınırlı bir varlık olmak demektir. O halde hepimiz daha mütevazı olmalıyız. İnsanların sınırlarını kabul etmelerine yardımcı olmalıyız. Ve tıp mesleğindeki insanlar olarak da bizler, belki doktorlar, sağlık çalışanları, bazen insanlara şifa sunabiliriz, bazen de hiç işe yaramayabiliriz, bazen de işleri kötüleştirebiliriz. Kendi sınırlıklarımızı çok iyi bilmemiz gerekir. Ancak neyi sunarsak sunalım? Müdahalelerimiz, burası bu cümleyi biraz vurgulayarak söylemek istiyorum. **Neyi sunarsak sunalım, müdahalelerimiz içerdği risk ve fedakarlıklarla sadece insan hayatının o büyük amaçlarına hizmet ettiği süreci anlamlıdır. İnsan hayatına hizmet ettiği sürece, insanın anlamlı bir hayat sürmesine, anlamlı bir ölüm ölmesine hizmet ettiği sürece anlamlıdır.**

[00:33:17]

- Bunu unuttuğumuzda yol açtığımız acılar da devasa boyutlarda olabilir. Hatırladığımızda ise hastalarımızın ruhunun en derinlerine dokunmuş oluruz ki bizim bunu tercih etmemiz gerekir. Ben antropoloji disiplinine meraklıyım biraz. Ve böyle hocalarım da vardır. Hem antropolog hem psikiyatrist. Bir tanesi Arthur Kleinman'dır. Harvard Üniversitesi'nde kültürel psikiyatri seksiyonunun başkanıydı ve antropoloji seksiyonunun da başkanıydı. Hocayla özel bir dostluğumuz da olduğu zaman içinde Türkiye'ye davet ettim. Ben gittim orada kendisini ziyaret ettim. Onun “Illness Narratives” diye bir kitabı vardır “Hastalık Öyküleri” diye. Bir stajyerken, stajyer doktorken vücudu tamamen yanıklarla kaplı bir pansuman hastası, bir estetik cerrahi hastası var ve hoca - o zaman tabii daha meşhur Arthur Kleinman olmamış- bir stajyer olarak onun yanında duruyor ve katlanamıyordum diyor. Kızgıcağız o kadar büyük çılgınlıklar atıyordu ki o kadar bağırıp çağırıyordu ki ben yüreğim kaldırmıyordu onun bu acılarına.

[00:34:47]

- Çünkü pansuman tabii yanık pansumanı çok acılı ve zor bir süreç. Bir gün diyor neredeyse aklıma geldi ve o çılgılık atarken birden onun elini tuttum diyor. Elimi çok sıkı diyor. Çok sıkı o çılgılığı atarken diyor. Ama bu sefer azıcık daha az bağırıyordu diyor. Ertesi gün biraz daha az bağırıyordu. Ertesi gün biraz daha az bağırıyordu. Ve artık aynı acıyı duymasına rağmen artık elimi sıkıdığı için daha neredeyse hiç bağırıyordu pansumanın sonlarında. Bana tıpla ilgili en çok şeyi hayatımın erken döneminde yaşadığım bu tecrübe öğretmiştir diyor. Yani bizlerin acı çeken insanların elini tutması, elini sıkması ve onlara bu dünyada yalnız olmadıklarını hatırlatmamız herhalde onlara verebileceğimiz en büyük hediye olur. Güzel ölme hakkı. “Ars Moriendi” diyordu eskiler. “Güzel ölme hakkı.” “Herkesin en doğal hakkıdır.” Bunun da hastalarımızdan asla esirgenmemesi lazım diyerek burada noktalıyorum.